
NYTT OM RUNER

Meldingsblad om runeforskning

her * fær * ha=fdiæfr
Hér ferr Hafdjarfr/hafdjarfr.
Here travels Hafdjarfr/the seabold.

Nr. 12

1997 (publ. 1998)

ISSN 0801-3756

Verksamheten vid Runverket i Stockholm

Nyfynd och nyregistreringar 1996

Under året 1996 har Runverket registrerat och undersökt två lösföremål med runinskrifter i form av ett bältesbeslag (med urnordiska runor) och en flöjt, fem runstensfragment och en nästan hel runsten, 14 stycken runristade ben och ett knivskaft av ben, samt registrerat ett runmynt och en nyfunnen putsinskrift.

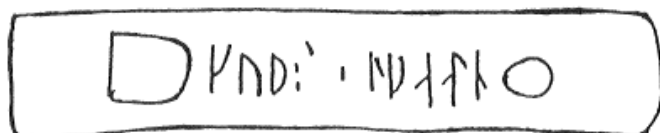
I samlingarna i läns museet i Jönköping registrerade Runverket ett REM-ÄNDEBESLAG från folkvandringstid med urnordiska runor, påträffat 1991 vid en arkeologisk undersökning av en rund stensättning i HEDENSTORP i Sanderyds sn, SMÅLAND. Beslaget har en avsmalnande form och är av brons, 38 mm långt och 9 mm brett, och bär på baksidan en runinskrift och kryssornamentik inskurna med ett vasst verktyg. På framsidan finns ett tecken, som kan förstås som en **d**-runa och som präglats vid gjutningen av beslaget. Inskriften på baksidan är inskuren mellan två ramlinjer och inleds med runföljden **ffuu**, dvs runradens två första runor upprepade två gånger vardera. Därefter följer fyra tecken som snarast bör tolkas som kryssornamentik i form av två dubbelstreckade kryss, det andra något defekt, och två enkelstreckade kryss. Att ornamentiken skulle kunna vara runor, i så fall dubbelstreckade och enkelstreckade **d**- eller **g**-runor, är mindre sannolikt men kan inte uteslutas, bl.a. med tanke på dubbling av runorna framför ornamentiken. Därefter följer runorna **pof**, starkt vittrade men säkra. Spetsen på beslaget är skadad och ofullständigt bevarad. Där syns nu rester av två runor. Den ena, som inte kan bestämmas med säkerhet, kan tänkas vara en variant av **ŋ**-runan, den andra möjligen en skadad **w**-runa. Inskriften lyder alltså möjligen: **ffuu####pofŋw**. Skadorna i spetsen gör att det inte går att avgöra om ytterligare runor funnits efter runan **w**. Formen på beslaget visar att det i så fall knappast funnits plats för mer

än någon enstaka runa. Något övertygande förslag till tolkning av inskriften föreligger inte. Den del som består av runradens två första runor hör väl till den kategori av inskrifter på runbleck och föremål som just består av en eller flera runor inskurna upprepade gånger. Den senare delen ger ett intryck av att ge en språklig mening, möjligen kan det röra sig om ett ofullständigt bevarat personnamn. Runan på be-slagets framsida skall möjligen förstås som runan **d**, använd som be-greppsruna.

I läns museets samlingar i Jönköping finns också en FLÖJT AV BEN med en runinskrift som Runverket registrerat och undersökt under året. Den påträffades 1991 vid en arkeologisk undersökning i kvarteret HARVEN vid Djurläkartorget i JÖNKÖPING. De arkeologiska fyndomständigheterna ger ingen säker datering, men fyndet av ett mynt från Birger Magnussons regeringstid (1290–1318) indicerar åtminstone ett post quem. Flöjten är bevarad i ursprungligt skick och är 7 cm lång och har en yttre diameter på 1 cm. De 4–5 mm höga runorna är ristade i utrymmet mellan de två spelhålen på flöjtens ovansida och är mycket slitna, framförallt gäller det de runor som är inskurna i det parti, där man hållit pekfingret, när man spelat på flöjten. Inskriften är: **kup:—l?alān**. De tre första runorna är säkra. Ett streck till vänster om huvudstaven på **k**, som skulle kunna tolkas som vänstra bistaven i en **m**-runa, är inte avsiktligt ristad. En mm till höger om **p** finns rester av ett skiljetecken som haft formen av ett kolon. Därefter följer ett 9 mm långt parti där man inte kan läsa någon runa med säkerhet. Det bör dock nämnas att det 2 mm till höger om **p** finns rester av ett inskuret streck på platsen för bistaven i en **l**-runa eller vänstra bistaven i en **m**-runa. Sex mm till höger om **p** finns möjligen mellersta delen av en huvudstav bevarad. Runa 4 **l** är skadad i toppen men säker. Därefter följer rester av huvudstav och en ytterst grund båge till höger om den. Runan kan ha varit **p**. Den därpå följande runan **a** och bindrunan **la** är säkra. Huvudstaven i **n**-runan är delvis skadad, runan dock säker. Inskriften ger inte någon grund för en säker tolkning. Det kan röra sig om en ägarangivelse, dvs ett personnamn på *Guð*-, eller möjligen en bönesuck eller ett citat av en bön, som inleds med ordet *Guð*. Att **kup** skulle kunna utgjort en del av

en föremålsbenämning på flöjten har jag inte funnit lexikaliska belägg på. Flöjten är omtalad av Eivind Claesson i "Under gatan: Eriksgatan!", *Gudmundsgillet Årsbok* 48 (1992), 58–59. Båda föremålen ingår i Jönköpings läns museums permanenta utställning. De har presenterats av Jan Axelson i "Två runristade föremål", i *Det nära förflutna — om arkeologi i Jönköpings län, Småländska kulturbilder 1997* (Jönköping: Jönköpings läns museum, 1997), 150–155.

I augusti 1996 undersökte Runverket ett RUNSTENSFRAGMENT som redan 1957 påträffades vid en ombyggnad av huvudbyggnaden på gården EDEBY i Ludgo sn i SÖDERMANLAND. Fragmentet låg i grunden under en av husets väggar och står nu uppställt i gårdens trädgård. Fragmentet är av mörkgrå finkornig gnejs med inslag av glimmer och mäter 58×29 cm, tjocklek 18 cm. Runhöjden är 18 cm. På framsidan finns rester av en runinskrift fördelad på två rader (A), och på högra smal-sidan finns fyra kvistrunor (3:2 2:2 3:2 3:2) och tre normalrunor (B). Det kan nämnas att kvistrunor och andra typer av lönnrunor återfinns i flera runinskrifter i Rönö härad. Inskriften är: (A) —**ispi:s?a**— / —**p-iftiR:fr**, dvs "... reste sten ... efter ...", (B) —**u n u u rsb?**—. Det finns inga spår av bistavar vid runa 6. Efter runa 15 **r** finns inga spår av runor. På grund av skador i ristningsytan kan inte någon säker läsning av kvistrunorna åstadkommas. Övre vänstra strecket i tredje kvistrunan är diffust och det är osäkert om den skall läsas som 3:2 **u** eller 2:2 **n**. Där kan eventuella streck ha gått förlorade.

I maj 1996 besiktigade Runverket ett RUNSTENSFRAGMENT som 1995 hade påträffats i vattenbrynet vid sågrännan i Fyrisån vid ULVA KVARN, Gamla Uppsala sn, UPPLAND. Fragmentet har sannolikt använts som byggnadsmaterial i sågrännan. Det är av ljus grå kvartsrik

granit med måtten 85×50 cm, tjocklek 15–53 cm. På ristningsytan finns ornamentik i uppländsk runstensstil med ett rundjurshuvud i profil samt spridda rester av en runinskrift i form av sju runor: —**t**—**iki**—**iun**—. Varifrån fragmentet ursprungligen kommit är oklart. Det hör inte ihop med andra kända runstensfragment i socknen eller kringliggande socknar. Fragmentet ligger kvar strax invid bron vid Ulva kvarn.

Vid en arkeologisk undersökning av bytomten till f.d. KALVSHÄLLA GÅRD i Järfälla sn i UPPLAND påträffades i oktober 1996 tre FRAGMENT av en RUNSTEN av finkornig gråspräcklig granit. Fragmenten har inbördes passning och mäter i sammanlagt skick 41×39 cm, tjocklek 7 cm. På det ena fragmentet är runorna **ip** inristade, runhöjd 5 cm, på de två andra enbart ornamentik. Fyndet hör icke samman med tidigare kända runstensfragment från Järfälla. Fragmentet förvaras på Stockholms länsmuseum.

Vid restaureringen av HOLS KYRKA i VÄSTERGÖTLAND påträffades i juni 1996 en RUNSTEN i kyrkmuren under södra korfönstret. Runstenen är av grovkornig gnejs. Rotpartiet på den pelarliknande stenen och ett stycke av dess topp är bortslagna, men själva ristningen är nästan helt oskadd. Stenens nuvarande längd är 295 cm, framsidans bredd 51–53 cm och smalsidornas bredd 30–39 cm. Runhöjden är 11–18 cm. Inskriften börjar längst ner till vänster på framsidan och följer dess kontur i ett u-format band med runornas baser riktade inåt och fortsätter och avslutas med två rader på den vänstra smalsidan. Ett fint format ornamentalt kors är inhugget i smalsidans övre del. Holstenen har alltså haft samma höga och smäckra karaktär som vissa andra runstenar i Västergötland, t.ex. Vg 117 Levene kyrka och Vg 161 Härna. Inskriften läses: **:ulfr:auk:asur:rispu:stin:þasi:eftiR:aslak:harþa:kuban:þikn:fapur:sin:hrþa:frunan**, dvs "Ulf och Assur reste denna sten efter Aslak, en mycket god tegn, sin fader, (en) mycket vänsäll (man)". Runorna har dubbelsidiga bistavar, utom nasalrunan **a**, där två ensidiga bistavar är ristade snett uppåt höger från huvudstaven. Skiljetecknen är i form av kolon. Runföljden fram till och med **þikn** är ristade på stenens fram-

sida, resten på smalsidan. Ramlinjernas förlängning på smalsidan bildar stammen i det ornamentala korset. Runföljden **frunan** kan förstås som akkusativformen av ett i runsvenskan inte tidigare belagt adjektiv **frynn*, samma som ingår i fornvästnordiskans *úfrýnn* 'ovänlig' och *frýnlig* 'vänlig, behaglig'. Vi känner inte Holstenens runristare till namnet. Ett studium av bl.a. runstenen Vg 151 Eggvena kyrka samt runstenen Vg 156 Remmene kyrka antyder att en och samme anonyme runristare kan ha svarat för dessa runstenar och den nyfunna runstenen i Hol.

I oktober 1996 granskade Runverket en FRAGMENTARISK RUNSTEN av mörkbrunt skiffrigt material som hade påträffats i sekundärt läge som en del av en rekonstruerad domarring vid EKEHAGENS FORNTIDSBY i Norra Åsarps sn i VÄSTERGÖTLAND. Runstenen hade kommit från en tomt i samhället Norra Åsarp, men dess tidigare exakta placering har inte kunnat fastställas. På den med lavar hårt bevuxna ristningsytan kunde ett tjugotal runor anas längs stenens långsidor. Stenen packades därför in med mörk plast för att döda bevuxningen och placerades inomhus för att rengöras och undersökas år 1998.

I oktober 1996 registrerade Runverket ett runristat FRAGMENT av KALKSTEN som 1994 påträffats i resterna av den gamla kyrkogårdsmuren vid FIVELSTADS KYRKA i ÖSTERGÖTLAND och som nu förvaras i kyrkan. Fragmentet har måtten 52×40 cm, tjocklek 12 cm; runhöjden är 6–9 cm. Ristningen är mycket väl huggen och fragmentet har sannolikt utgjort en del av gavelhällen i ett kistformat gravmonument ("Eskilstunakista"). Inskriften läses: —×**knut**×**fap**—, dvs "... Knut, (sin) fader ...".

De arkeologiska undersökningarna i SIGTUNA, UPPLAND, har även 1996 resulterat i nyfunna runinskrifter. Nyfynden förvaras på Sigtuna museum.

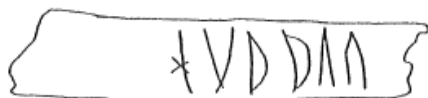
I kvarteret PROFESSORN 2 påträffades ett REVBEN med runinskrifter på benets båda sidor. Fyndet är preliminärt daterat till "slutet av 1000-

talet — början av 1100-talet”. På framsidan av benet står inskriften **rapu**×**runa?**— (“Råd du runo(r) ...”), och på baksidan runföljden — **???×stu?r??**.

I kvarteret PROFESSORN 4 påträffades ett stort antal runristade BEN:

Fynd nummer 2321 mäter 12×2,2 cm och har en preliminär datering till “1100-talet”. På ena breddsidan står en serie av 15 mm höga runor: **hupbuu**. Inskriften ger inte direkt någon språklig mening.

Fynd nummer 2323 är 9×3,3 cm och har en preliminär datering till “1100-talet”. På ena breddsidan står det med 12 mm höga runor: **fp**. Detta kan möjligen vara ett försök till början av en *fupork*.

Fynd nummer 5275 är 9×2,4 cm och har en preliminär datering till “1200-talets första hälft”. På ena breddsidan finns 12 mm höga runor: **kaenm**, som inte ger någon språklig mening.

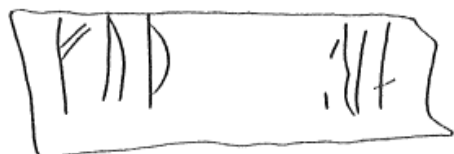

Fynd nummer 5276 mäter 16,2×3,4 cm och har en preliminär datering till “1200-talet”. På ena breddsidan står det med 25 mm höga runor: **rifi**, dvs sannolikt *rif* (eller *rifi[aben]*) ‘rev(ben)’.

Fyndnummer 5277 är 18×4 cm och är daterat preliminärt till “1100-talet”. På ena breddsidan finns med 3,4 mm höga runor: **rifbintrr**???, dvs “revben ...”.

Fynd nummer 5280 är 8×2,7 cm och har en preliminär datering till “1000-talet — början av 1100-talet?”. På ena breddsidan finns två inskrifter med 18 mm höga runor: **fup** (dvs början av *fupork-en?*, eller det kvinnliga könsorganet?)

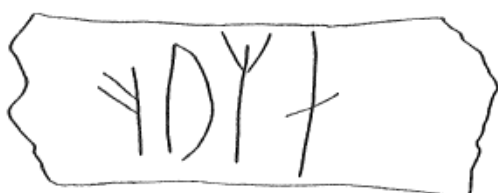
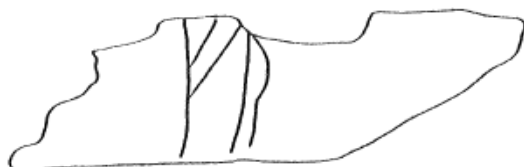
och **ar?** (substantivet *ars* 'bakdel' eller *ari* 'örn?').

Fynd nummer 5281 mäter 14,7×2,1 cm och är preliminärt daterat till "1000-talet — början av 1100-talet?". På ena breddsidan står två in-

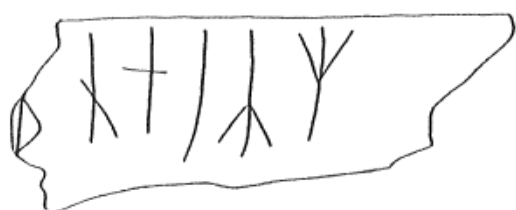
skrifter med 15 mm höga runor **pūnlporluk** ("... Torlög") och **oim** (som inte ger någon språklig mening).

Fynd nummer 5282 är 9,5×3 cm och har daterats preliminärt till "1200-talets senare del". På ena breddsidan står det med 26 mm höga runor: **fr.**

Fynd nummer 5283 mäter 7×3 cm och är preliminärt daterat till "1100-talet". På ena breddsidan finns 29 mm höga runor **fbma**, som inte ger någon språklig mening.

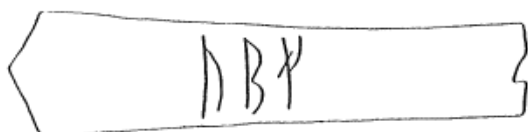
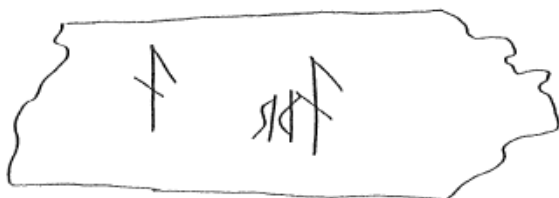
Fynd nummer 5284 mäter 7,5×3 cm och har en preliminär datering till "1100-talet". På ena breddsidan står det med 22 mm höga runor: **bneiRm**, som inte ger någon språklig mening.

Fynd nummer 5285 mäter 14×3,3 cm och är preliminärt daterat till "1100-talet". På ena breddsidan står det med 26 mm höga runor: **fup** (början av *fupork*-en?, eller det kvinnliga könsorganet?).

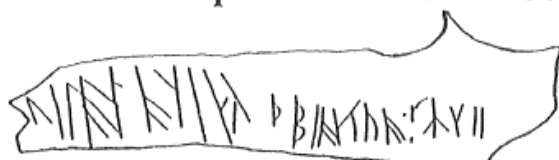
Från kvarteret Professorn 4 finns dessutom ett runben utan ännu angivna proveniens. På ena breddsidan står två inskrifter som med läsriktning från höger till vänster ger: **opr** (eller **fāpr**) och **fā**. Runorna är slarvigt utförda, och inskriften ger inte någon grund för en säker tolkning.

Från kvarteret Professorn 4 kommer också ett knivskaft av ben, fyndnummer 5278, som har daterats preliminär

till "omkring 1200". På ena breddsidan står det med 13 mm höga runor: **ubak**. Detta ger inte någon säker tolkning.

Vid arkeologiska undersökningar av borggården på VADSTENA SLOTT i ÖSTERGÖTLAND påträffades i december 1996 ett runristat BEN som av fyndomständigheterna preliminärt har daterats till perioden 1100–1280. På benets ena breddside finns 23 stycken 8–17 mm höga runor och runliknande tecken inskurna.

Vid arkeologiska förundersökningar i LUNDAGÅRDSPARKEN invid domkyrkan i LUND, SKÅNE, påträffades i september 1996 ett avbrutet RUNMYNT som sannolikt präglats i Lund under kung Sven Estridssons tid (1047–1076). Runinskriften har ännu inte undersökts.

Under 1996 anmäldes till Runverket att en runinskrift hade påträffats inristad i PUTSEN på södra väggen invid västra hörnet i södra korsarmen i GÄRDSLÖSA KYRKA på ÖLAND. Inskriften kommer att undersökas i samband med andra arbeten på öland.

Övrigt arbete under 1996

Arbetet med manus till tredje och sista delen av *Gotlands runinskrifter* har fortsatts. Tredje delen beräknas omfatta omkring 180 inskrifter, varav 40 som supplement till de tidigare utgivna delarna. Det innebär att de tre delarna av *Gotlands runinskrifter* kommer att omfatta ca 400 numrerade inskrifter. Fältarbetet under 1996 omfattade ett femtiotal runstenar som rengjordes, lagades och målades upp, och i vissa fall skyltades. Verksamheten med kontrakterade runstensfaddrar fortsatte att växa och omfattade vid årets slut närmare 600 faddrar som vårdar omkring 900 runstenar och runhällar. Vid årets minirunsymposium i Linköping deltog Runverket med två representanter.

Helmer Gustavson
Runverket
Riksantikvarieämbetet i Stockholm